

OPRACOWANIE PYTANIA

Co może determinować ludzkie postępowanie? Omów zagadnienie na podstawie *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

LEKTURA BAZOWA

Fiodor Dostojewski, *Zbrodnia i kara*

EPOKA

Realizm

ŹRÓDŁO

ustna.odrabiamy.pl

ZESKANUJ TELEFONEM ALBO KLIKNIJ

Kursy maturalne

Pakiet 10 kursów do matury 2027 od Odrabiamy.pl.

Przećwicz to pytanie

Darmowy symulator matury ustnej. Ocena wg kryteriów CKE.

Posłuchaj

Darmowy kurs z opracowaniem pytań jawnych 2027.

1 O co tak naprawdę pyta komisja

Pytanie jest otwarte i szerokie: chodzi o czynniki kierujące ludzkim działaniem - idee, biedę, emocje, sumienie, wiarę. *Zbrodnia i kara* pozwala pokazać ich splot: Raskolnikow zabija nie z jednego powodu, lecz pod wpływem teorii, nędzy i ambicji. Siła powieści polega na tym, że Dostojewski pokazuje, jak fałszywa idea potrafi zagłuszyć moralność, ale nie sumienie.

SŁOWA KLUCZE POLECENIA

determinować

Wyznaczać, przesądzać o czymś. Komisja chce, byś pokazał czynniki, które ograniczają wolność bohatera, a potem ocenił, czy rzeczywiście zwalniają go z odpowiedzialności.

postępowanie

Konkretne czyny i decyzje, nie poglądy. W powieści to zabójstwo, przyznanie się do winy, wybór Soni, samobójstwo Swidrygajłowa – każde ma swoje przyczyny.

czynniki zewnętrzne i wewnętrzne

Nędza, środowisko i przypadek kontra idea, ambicja, sumienie i wiara. Dobra odpowiedź pokazuje ich splot, a nie jedną przyczynę.

KOMISJA CHCE USŁYSZEĆ

- ✓ Odpowiedź na pytanie, jakie czynniki kształtują ludzkie postępowanie i który z nich ma w powieści ostatnie słowo.
- ✓ Co najmniej dwa-trzy przykłady ze *Zbrodni i kary*: teoria i nędza Raskolnikowa, wybór Soni, ewentualnie Swidrygajłow lub Marmieladow, każdy z nazwaną determinantą.
- ✓ Kontekst pokazujący inny przypadek zdeterminowanego bohatera lub inną koncepcję wolności, a na koniec wniosek o tym, czy człowiek może się determinantom przeciwstawić.

2 Co wziąć z lektury i jaki kontekst wybrać

Z LEKTURY BAZOWEJ

- Teoria Raskolnikowa: w artykule o zbrodni dzieli ludzi na zwykłych i niezwykłych, którym wolno przekroczyć prawo dla wyższego celu. Idea jako determinanta – zbrodnia ma być testem, czy bohater należy do wybranych.
- Nędza bohatera: ciasny pokój jak trumna, długi, przerwane studia, list matki o Duni gotowej wyjść za Łużyna dla brata. Presja zewnętrzna, która popycha do czynu, ale nie tłumaczy go do końca, bo Raskolnikow nie korzysta z zabranych pieniędzy.
- Przypadek: bohater słyszy w knajpie rozmowę studenta z oficerem o tym, że zabicie lichwiarki byłoby korzystne dla ludzkości, a potem przypadkiem dowiaduje się, kiedy Alona Iwanowna będzie sama. Zbieg okoliczności jako czynnik, który przechyla szalę.
- Sen o zakatowanej szkapie: przed zbrodnią Raskolnikow śni o chłopie Mikołce zabijającym konia i o sobie jako dziecku broniącym zwierzęcia. Dowód, że w bohaterze tkwi współczucie, które teoria musi zagłuszyć.
- Rozpad po zbrodni: gorączka, omdlenie w komisariacie, zerwanie z matką i siostrą, gra z sędzią śledczym Porfirym Pietrowiczem. Sumienie jako czynnik, którego nie da się wyłączyć – kara przychodzi z wnętrza, zanim zapadnie wyrok.
- Sonia i Swidrygajłow (opcjonalnie): Sonia w tej samej nędzy wybiera ofiarę z siebie, bo determinuje ją wiara i miłość; Swidrygajłow, człowiek bez sumienia i bez wiary, kończy samobójstwem. Dwie skrajne odpowiedzi na pytanie, co kieruje człowiekiem.

KONTEKSTY DO WYBORU

LITERACKI

POLECANY

Lalka, Bolesław Prus

Wokulskim, człowiekiem trzeźwym i przedsiębiorczym, kieruje miłość do Izabeli Łęckiej: dla niej zdobywa majątek, wchodzi do salonów i traci rozum. Kontrast z Raskolnikowem: tam determinuje idea, tu uczucie, ale w obu wypadkach bohater przegrywa, gdy pozwala jednemu czynnikowi przestąpić resztę życia.

LITERACKI

Makbet, William Szekspir

Makbeta determinują ambicja, przepowiednia wiedźm i namowy Lady Makbet; po zabójstwie Dunkana, tak jak Raskolnikowa, niszczą go halucynacje i lęk. Podobieństwo mechanizmu: czynniki zewnętrzne uruchamiają zbrodnię, ale to sumienie wymierza karę.

FILOZOFICZNY

Egzystencjalizm (Jean-Paul Sartre: człowiek skazany na wolność)

Dla egzystencjalistów nie ma determinant, które zwalniałyby z odpowiedzialności: człowiek sam wybiera i sam odpowiada. Zestaw to z Raskolnikowem, który próbuje zrzucić winę na teorię i okoliczności, a mimo to sumienie każe mu odpowiadać jak człowiekowi wolnemu.

3 Mapa wypowiedzi

- 1 Teza: ludzkie postępowanie determinują zarówno czynniki zewnętrzne (bieda, środowisko), jak i wewnętrzne (idee, ambicje), ale ostatecznej oceny czynów dokonuje sumienie.
- 2 Teoria Raskolnikowa jako intelektualne uzasadnienie zbrodni – idea determinująca działanie.
- 3 Nędza i sytuacja rodziny jako presja zewnętrzna; kontrast z Sonią, którą wiara prowadzi ku dobru.
- 4 Rozpad psychiczny bohatera po zbrodni: sumienie jako siła, której nie da się wyłączyć.
- 5 Kontekst literacki: *Lalka* (Bolesław Prus) – Miłość do Izabeli steruje całym życiem Wokulskiego: wyjazd na wojnę, wykupione srebra i kamienica Łęckich, pojedynek z baronem, spółka z arystokracją, a po podsłuchanej rozmowie w pociągu próba samobójcza. Zestaw ten napęd emocjonalny z ideą, która popchnęła Raskolnikowa do zbrodni – wniosek o uniwersalności tych mechanizmów.